

DİLENCİLİK YOKSULLUK İLİŞKİSİ

THE RELATION OF BEGGARY AND POWERTY

Yrd. Doç. Dr. Suvat PARİN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Özet: Dilencilik nedir? Dilencilik olarak ifade bulan davranış biçimi, yoksulluğun geniş coğrafyasında asli bir unsur mudur yoksa yoksulluğun toplumca pozitif çağrışımlara sahip veçhesini kullanan yoksulluk dışı bir kategori midir? Temsil ettiği yoksulluk biçimini söz ve davranış kalıplarıyla toplumun algı sahasına taşıyarak pozisyonunu meşrulaştırmaya çalışan dilenci/dilencilik, yoksulluk alanında hayatiyet bulan bir dublörük biçimi midir? Sosyo-ekonomik açıdan monolitik bir gövdeden mi oluşmaktadır? Dilencilüğün toplumsal, ekonomik ve dinsel zeminle ilişkisi nasıl formüle edilebilir? Bu çalışmanın amacı, yoksulluk algımız içine yerleşen toplumsal, dinsel ve vicdani etkenlerle desteklenerek varlığını sürdüren dilencilüğün yukarıda belirtilen sorular ışığında yoksulluk sınırları/halleri içindeki konumunu ya da kimliğini İstanbul örneğinde elde ettiğimiz veriler ışığında sorgulamaktır. Dilencilüğün yoksulluk dünyasından devşirdiği söz ve pratiklerle iç içe geçmiş pozisyonunu, yoksulluk evreninin barındırdığı donelerle karşılaştırarak vuzuha kavuşturmayı hedefleyen bu çalışma söz konusu hattaki belirsizliğe açıklık getirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dilencilik, yoksulluk, yoksulluk algısı, İstanbul'da dilenciler.

Abstract: What is beggary? Is the act of beggary an essential component of the vast field of poverty or is it a category out of poverty that abuses the positive feelings of society towards poverty? Is the beggar/beggary that tries to justify its position by carrying the form of poverty it represents through expression and behavior forms to the perception of the society a sort of stunt that is vital in the field of poverty? From a socio-economic perspective is beggary composed of a monolithic body? How can the relationship of beggary with the social, economic, religious, and political ground be formulated? The aim of this dissertation is to question the position or the identity of beggary - which continues to exist supported by the religious, ethical, and moral factors embedded in our perception

of poverty - in the limits/conditions of poverty in the context of the questions raised above with the results gathered through a survey conducted in Istanbul. Through a comparison of data on the universe of poverty with the position of beggary - interlocked with the expressions and practices gathered from the world of poverty - this study aims to shed light on the uncertainty in the topic.

Key Words: Beggary, poverty, perception of poverty, beggars in Istanbul.

Sosyal bilimlerin yöntembilimsel problem alanlarından biri kategorileştirme sorunudur. Kategorize etme ya da sınıflandırma olay, olgu ve düşünce gibi biçimsel olmayan gerçekliklerin benzerlik ve farklılık, “ölçek ve yakınlık, doku ve bütünleşme”¹ gibi düzlemlerde ayrıştırılarak türdeş kümeler biçiminde tasnif edilmesini öngören² metodolojik bir kurgudur. Kategorileştirme bu anlamda güvenilir bir epistemolojiye varmak için biçimsel olmayan gerçekliklerin gözlenebilir referanslarını dikkate alarak mukayese etmek, benzeşen ve ayrışan noktaları tespit etmek gibi standart olmayan ölçüm araçlarıyla yapılan zihinsel bir egzersiz, bir ölçme ve değerlendirme çerçevesi olmaktadır.

Toplumsal yaşamın karmaşık yapısı içerisinde olay ve olguları yapısal ve biçimsel açıdan tanzim ve tasnif etmek, esasa ilişkin söz ve biçim ilişkisinin ayrımını ya da bağıntısını netleştirmekle mümkündür. Sosyolojik mantığın önerme dilinde olay, olgu ya da davranış setlerinin özgün ve ayırt edici niteliklerini ifade eden söz ile söz konusu toplumsal kalıpların görüntü ve yansımalarını içeren biçim, ilişkisel boyutun ötesinde özerk kategorilerdir. Biçim, sözü belirleyemediği gibi biçimin sözü perdelemek için kullanıldığı durumlar da söz konusudur.³ Toplumsal sarmal içinde bağıntısal kodlarını muhafaza eden gerçekliklerin sahip oldukları görünür bağılıklar ile örtül bağılıklar⁴ arasındaki ayrımın ortaya konması durumunda irdelenen gerçekliğin toplumsal uzamdaki yeri ve kimliği billurlaşma yönünde belirginlik kazanacaktır. Dolayısıyla çözümlenen gerçekliğin mürekkep yapısı, ham kütlesi

¹ Chris Jenks, *Alt kültür*, Çev.: N. Demirkol, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2007, s.29-30.

² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.: O. Akınhay; D. Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s.392.

³ Anthony P. Cohen, *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Çev.: M. Küçük, Ankara: Dost Kitabevi, 1999, s.97.

⁴ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev.: E. Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998, s.82.

ya da ontolojik gövdesi kategorik düzenlemeyi bu anlamda güçleştiren ya da kolaylaştıran önemli bir bileşke olmaktadır.⁵

Dilencilik olgusu sahip olduğu biçimsel ve davranışsal kalıplarla yoksulluk evrenine ait olmak yönünde algısal düzlemde güçlü simülasyonlar yaratmaktadır. Hem biçimselliğin ihtiva ettiği yanılısamarları hem de dilencililiğin varolan ya da olduğu yönünde izlenim yaratan bağıntı ve ilişki düzeyini içeren aidiyet, meşruiyet ve ontolojik yapısını sorgulamak noktasında yoksulluk evreninin sunduğu referans tablosunun barındırdığı çizgiler turnusol işlevi görecektir. Dilencililiğin toplumsal düzlemde kanıksanmış yerleşik algısı ve bu algı içinde anlam ve meşruiyet kazanan eylem biçiminin, yoksulluk evreninin spontane figür ve eylem setleriyle örtüşen/örtüşmeyen nitelikleri bu koridorda iç içe geçen boyutları ayrıştırmaya imkan tanıyacaktır. Bunun için ilk etapta dilencilik olgusunun kavramsal ve terminolojik kullanımları, soy kütüğü ve dilencililiğin tarihsel akış içindeki serüvenini içeren toplumsal portresinden yoksulluk evreniyle mukayeseye imkân tanıyacak parametreler etrafında yapılacak bir analizin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Dilencilik Yoksulluk İlişkisi

Dilenci nosyonunun gündelik dildeki kullanımı⁶ ile sözlük anlamı arasında temelde bariz farklılıklar bulunmamaktadır. Dilenci kavramına lügatın biçtiği anlam “dilenerек geçinen, başkalarına el açan, geçimini dilenerек sağlayan, yokluktan, yoksulluktan sürekli yakınan; bir şeyi arsızca ve ısrarla isteyen kimse[leri]”⁷ betimleyen bir çerçeveye sahiptir. Bu tanımlama çerçevesinde altı çizilmesi gereken “dilenerек geçinme” ya da “geçimini dilenerек sağlama” ve “yokluktan, yoksulluktan sürekli yakınma” gibi tanımlayıcı sözcükler, dilenci kimliğini tasvir eden ifadeler olmanın yanında örtük olarak yaşam mücadelesinde hayata tutunma, geçinme ve varlığını devam ettirmeye yönelik bir stratejiye ilişkin ipuçlarını da barındırmaktadır.

⁵ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul:Bağlam Yay., 2005, s.28.

⁶ Gündelik dil kalıplarına yerleşmiş “dilenci çanağı gibi, dilenci çanağına dönmek, dilenci çanağından para çalmak, dilenci duası, dilenci vapuru, dilenciye hıyar vermişler eğri diye beğenmemiş, dilenci aş, dilencinin torbası dolmaz” gibi deyimler dilencililiğin toplumsal algıdaki tasvirini ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. D.Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul:Gerçek Hayat Yay., ty., s.312.

⁷ Büyük Larousse, “Dilenci Maddesi”, Cilt:6, İstanbul:Milliyet Yay.,1986, s.3175; Meydan Larousse, “Dilencilik Maddesi”, Cilt:3, İstanbul, 1970, s. 700.

Hukuk disiplini, dilencilik olgusunu bireysel yaşamı ve toplumsal düzeni rahatsız edici eylem kategorisi içinde normatif bir çerçevede ele almaktadır. Dilencilik içinde işlem gördüğü Kabahatler Kanunu toplum düzenini, genel ahlâkı, kamu sağlığını, sosyal çevreyi ve ekonomik düzeni korumayı esas alan bir yetkiyle dilencilik yaptırımları olan kriminolojik bir eylem olarak değerlendirmektedir.⁸ Bu yaklaşımın detayları, dilencilik sözlük anlamını da referans aldığımızda, dilencilik dayalı geçim sağlama pratiğinin meşru olmayan bir eylem tipi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Dilencilik kelime anlamı ve hukuk terminolojisindeki kullanımı, bir olgunun ya da eylemin sınırlarını, biçimini ve meşruluğunu ön plana çıkaran bir konsept oluşturmaktadır. Suç unsuru taşıyan ekonomik bir aktivite olarak dilencilik, gündelik yaşamda bütün hukuki ve beledi tedbirlere rağmen kendini devam ettirmektedir. Başka bir ifadeyle, dilencilik olgusunun söz konusu konsept dışında toplumsal yaşamda hayatiyet bulan etkin bir vechesi olduğunu vurgulamak gerekir.

Varlığına imkân tanıyan toplumsal kesitlerce devam ettirilen olgusal bir gerçeklik olarak dilencilik bugünümüzde özellikle toplumsal algıda meşru kalan tortu, bakiye ya da ana gövdesini anlamaya olanak tanıyan tarihsel kayıtlar, dilencilik eyleminin tarih tüneline başlangıç meridyenini İlkçağlar olarak işaret etmektedir.⁹ Söz konusu tarihten günümüze varlığını sürdüren dilencilik pratiğinin toplumsal plandaki sürekliliğini ortaya koyan tarihsel şerit, dilencilik ortaya çıkış koşullarını oluşturan eylem ya da yapıların tayin edici rolleri üzerine yapılacak sondajlara ve dilencilik davranışının devamlılık gösteren çizgisini anlama noktasında yol gösterici bir zemin olacaktır.

Dilenci ile toplum arasında dinsel, ekonomik ve kültürel vurgulara sahip tutum ve alışkanlıklarca yürütülen ilişkinin bir sonucu olarak şekillenen dilencilik eyleminin kol gezdiği toplumsal gözenekler, dilencilik mümbit yaşam arterlerini oluşturmaktadır. Toplumsal düzlemin, dilencileri/dilencilik meşru addeden kesiti ya da kesitleri bir tür olarak dilencilik davranışına barınak oluşturmaktadır. Bu barınağın oluşumuna yol açan algılama ve davranış biçiminin geri planında dinsel tutum ve yorumlar, geleneksel dayanışma

⁸ Remzi Özmen, *Türk Ceza Kanunu Ceza Muhakemesi Kanunu ve İnfaz Kanunu*, Ankara:Seçkin Yay., 2005, s.204.

⁹ Zeki Tekin, "Osmanlı Döneminde Dilencilik", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed.: G. Eren, İstanbul:Yeni Türkiye Yay., Cilt:5, 1999, s.570.

kalıpları, “veren el alan elden üstündür” sözünün yol açtığı¹⁰ müphem pratik uygulamalar, yoksulluk evreninden devşirilen imaj, imge ve söz takımlarının yarattığı yanılsamalar, kurumsal yetersizlikler gibi değişik faktörler bulunmaktadır. Bu bağlamda dilenciler amaç, hedef, strateji ve repliklerini içeren rollerini sahneledikten sonra toplumsal gözler bu eylem tipine onay vererek bu ağın oluşumunda ve sürdürülmesinde dilencinin rolüyle somutlaşan çabalarına oranla daha belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır.

Dilencilığe ilişkin betimleyici vurguları İstanbul’da yaşayan dilencilere ait veriler¹¹ üzerinden okuduğumuzda dilencilik portresinin daha da netleşeceği söylenebilir. Dilencilerin İstanbul kent sınırları içinde yakalandığı bölgeleri özetleyen Grafik-1’in verileri dilencilik olgusunun sürdürülmesinde toplumsal yapının ve toplumsal yapıyla bütünleşmiş mekân kimliğinin belirleyici etkisini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Kentin dilenciligi barındıran anomik yapısı¹² içinde geleneksel değer ve yaşam örüntüleriyle veya muhafazakâr yerleşim yeriyle özdeşleşmiş Fatih ilçesinin söz konusu kimliğinin ve dini yapılara sahip merkezi kent konumunun dilenciler için (% 53,55’lık gibi yüksek bir oranla) güçlü bir barınak ve ekonomik getiri alanı oluşturduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle dilencilerin, Fatih’te kümelenmiş olma durumunu bölgedeki dinsel mekânların çokluğunun yanı sıra burada yaşayan insanların dinsel tutumlarıyla açıklamak mümkündür. Fatih bölgesine ilişkin bu oranların % 35,26 Fatih, % 18,29 Eminönü şeklinde bir dağılıma sahip olduğunun altını çizmek gerekir. Grafik 1’de görüldüğü gibi Fatih’ten sonra dilencilerin yoğun olarak bulunduğu Beyoğlu (%6,66) ve Şişli (%6,46) ilçelerinin iş ve ticaret merkezi olarak ön plana çıkan kent kimliklerinin ve adı geçen yerleşim noktalarındaki insan devingenliğinin dilencileri istihdam eden bir alan yarattığı söylenebilir.

¹⁰ Ömür Ceylan, “Eski Zaman Dilencileri”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı:369(2004), s.14.

¹¹ Burada kullandığımız veriler İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Zabıta Müdürlüğü Dilencilik Şubesi arşivinde kayıtlı 2000–2007 tarihleri arasında yakalanmış 16.384 dilenciye ait verilerdir. Veriler belirtilen tarihler arasında belediyenin zabıta ekipleri tarafından yakalanan dilenci vakalarını göstermektedir. Verilerin temini noktasında büyük katkılar sağlayan İBB Zabıta Destek Hizmetleri Müdürü Bayram Ali Çakıroğlu’na, aynı birimde çalışan Cenap Köksal’a ve Dilencilik Şubesi’nde görevli Solmaz Demir’e teşekkür ederim.

¹² Stephané Gachet, “Les Dynamiques Sociales des Mendiants Nigériens”, *Uniscope*, N° 496, 12 Décembre 2003, p.2.

Söz konusu yerleşim noktaları aynı zamanda İstanbul dilencilerinin¹³ tarihsel süreçte barındı(rıldı)kları yerler olarak dikkat çekmektedir. Eyüp, Karacaahmet, Vefa, Edirnekapı gibi kabristan bölgeleri ile Galata Köprüsü, Bab-ı Ali ve Beyoğlu gibi işlek caddeler üzerinde¹⁴ mesleklerini icra etmiş olan dilenciler bugün de söz konusu mevkilerde cami, türbe, mezarlık, hastane, pazaryeri, alt ve üst geçit gibi gündelik yoğun nüfus hareketliliklerinin yaşandığı alanları mesken tutmuş durumdadırlar.¹⁵

Toplumsal yaşamda meşruluk ve hareket serbestliği ruhsatını edinen dilenciler ekonomik kazanımlarını maksimize edecek getiri alanlarını belirleme arayışlarına yönelmektedir. Dilencilik girişimi amaç, imaj ve hedef kitle tercihlerinde ve bunu gerçekleştirmeye dönük uygulamalarında rasyonel hesaplamalara dayanan gizli bir ajandaya sahip olduğu yönünde emareler taşımaktadır. Dramatik görüntü ve dinsel referanslı retorik ezberin oluşturduğu biçimsiz sermaye maksimum gelire dönüşecek toplumsal gözeneklerde/alanlarda hem dilencinin rolünü pekiştirmekte hem de gününbirlik olarak işlem hacmini artırma hedeflerine hizmet etmektedir. Hangi trajik görüntü ya da monolog hangi toplumsal yaşam alanlarında ne kadar kazandırır? Dilencilğin hangi biçimsel versiyonu bu alanda etkili ve değer yaratan bir tiptir? Bu ve eş değerdeki sorular dilenci örgütlenmesinin pazarlama teknikleri ve rasyonel düzenlemeleriyle biçimlenmektedir. Fakat dilencinin ya da

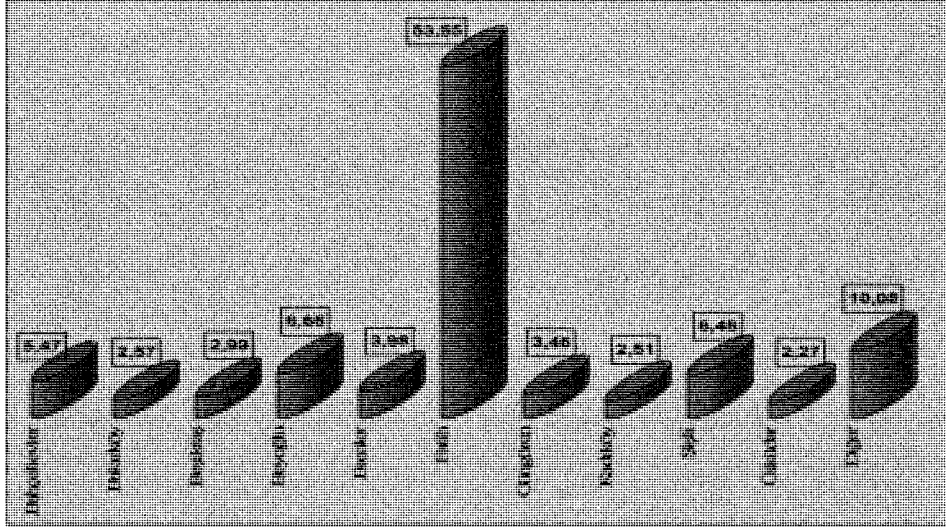
¹³ İstanbul dilencilüğün kökenleri Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. İstanbul'da dilencilik 16. yüzyılda kentin en büyük sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bkz. Ceylan, *a.g.e.*, s.14. 17. yüzyılda İstanbul yaklaşık 7.000 dilencinin gezdiği bir kent olmuştur. 19. yüzyılın sonunda kentte 2.700 civarında dilenci tespit edilmiştir. Bkz. Uğur Göktaş, "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay.,1994, s.53. 19. yüzyılın sonuna doğru İstanbul izlenimlerini aktaran Crawford'un, Galata Köprüsü ve çevresinin kozmopolit ve hareketli yapısına ilişkin çizdiği fotoğrafta dilencilere özel bir atıfta bulunması (bkz.Francis M. Crawford, *1890'larda İstanbul*,çev.Ş. Türkömer, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,2007,s.17) bir ayrıntı olarak görülebileceği gibi dilenci yaygınlığının belirtisi olarak da değerlendirilebilir. Osmanlı'da dilenmesi mazeret görülen hasta, sakat ve kimsesizlere *cer tezkeresi* denilen dilencilik ruhsatı verilirdi. Dilencilik ruhsatı veren, dilencilik işlemleri ve sorunlarıyla ilgilenen ve halk arasında dilenci kahyası olarak da anılan Seele Kethüdalığı'nın varlığı bu alandaki politik uygulamalara ve kurumsal bir mekanizmanın varlığına işaret etmektedir. Bkz. Reşad Ekrem Koçu, "Dünden Bugüne Dilenciler", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:3, 1970, s.26; Ceylan, *a.g.e.*, s.14; Tekin, *a.g.e.*, s.578. Seele Kethüdalığı'nın bütün denetim ve tedbirlerine rağmen 17. yüzyılda dilencilik artık lonca sahibi bir esnaf teşkilatı hüviyetini almıştır. Bkz. Ceylan, *a.g.e.*,s.14. Osmanlı'da Darül Aceze'nin açılmasıyla dilencilik resmi olarak yasaklanmıştır. Tanzimat öncesinde de dilencilüğün denetimine ilişkin Seele Kethüdalığı tarafından yapılan kurumsal düzenlemeler mevcuttur. Bkz. Göktaş, *a.g.e.*, s.53-54;Ceylan, *a.g.e.*,s.15.

¹⁴ Ceylan, *a.g.e.*, s.14; Göktaş, *a.g.e.*, s.53.

¹⁵ Ankara Ticaret Odası (ATO), "Neler Oluyor Bize?", *Dilenen Türkiye Dosyası*, 2007, s.2., Erişim [www.atonet.org.tr] Erişim Tarihi:18.11.2007; Loubna Bernichi, "Faut-il croire les mendiants?", *Maroc Hebdo International*, N ° 735, Du 9 au 15 Mars 2007, p.51., Erişim[www.bladi.net/11802-maroc-mendiants.html.], Erişim Tarihi:21.09.2007.

dilencilik sermaye kompozisyonunda şekillendirici rasyonel güç, dilencilik sahip olduğu görüntü, söz ve davranışların yarattığı duygusal atmosfer ve öğeler tarafından perdelenmektedir. Böylece rasyonelliğin inşa ettiği ilişki ve davranış konsepti, topluma sunulan dramatik kesitlerin oluşturduğu bağlam tarafından fark edilemez hale getirilmektedir.

Grafik 1: İstanbul'da Dilencilerin Yoğun Olarak Buldukları Yerleşim Alanları (%)

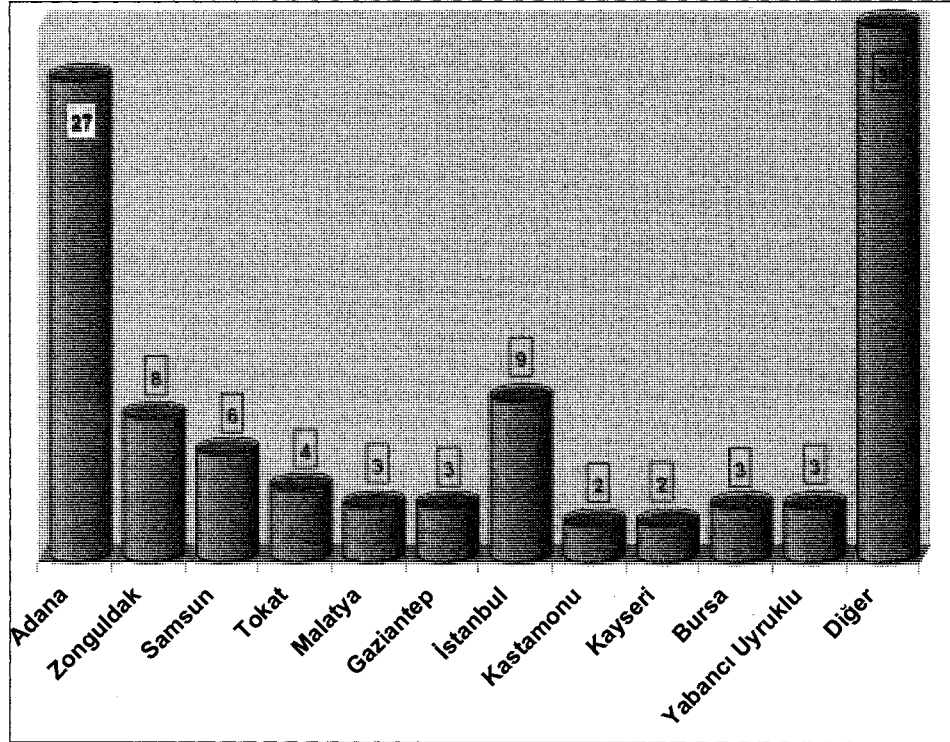
Topluma kimlik ve yaşam stratejilerini dayatan dilenciler, yapısal açıdan hiyerarşik bir tarzda norm ve yaptırımlara sahip, aralarında etkin iletişim ağı bulunan bir örgütlenme modeli ortaya koymaktadır¹⁶. İstanbul'da faaliyet gösteren dilenciler bu anlamda dilenme usulü¹⁷, alana yayılma, deneyim ve

¹⁶ Koçu, a.g.e., s. 25.

¹⁷ Dilencilik, homojen bir bütün olmadığı gibi, dilenme biçimleri, dilenme mekânları ve dilenme zamanları farklılık gösteren alt kategorilere sahip bir olgudur. Dilenciler Iskatçılar, Sebilciler, Kasideciler, Kabakçılar, Sakatlar ve Goygoycular adı altında kategorize edilmektedir. Mezarlıkları mesken tutan Iskatçılar/Mortçular ölen kişinin kaza namazlarına karşılık cenaze sahiplerinden para dilenirken, Sebilciler, vakıf sebillerinin önüne yerleşerek su içenlerden para dilenmektedirler. Kalabalıklar arasında ilahiler okuyarak dilenen tiplere Kasideciler, kendilerine mahsus davullarla musiki icra ederek dilenen Sudanlı siyahî dilencilere de Kabakçılar adı verilmekteydi. Sakatlar, vücut kusurlarını teşhir ederek dilenen gruplardır. Goygoycular ise genellikle Muharrem ayında Kerbela olayından ilham alarak ortaya çıkarak "Allah için bir şey verin" diye bağırarak sokakları birbirine katan dilencilerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz Göktaş, a.g.e., s.53; Ceylan, a.g.e., s.14.

tecrübe aktarma ve iletişim gibi konularda dinamik bir grup özelliği göstermektedirler. Bir esnaf grubu örgütlenmesi içindeki dilencilerin¹⁸ düzensiz gibi görülen devingenlik yörüngesi ve alan taksimi, dilenci gruplar tarafından yerleşik hale getirilmiş, sınırları dilenci örgütlenmeleri tarafından kontrol edilebilir düzenli bir şemaya sahiptir.¹⁹ Bugün İstanbul'da faaliyet gösteren dilencilerin doğum yerlerine göre bir kümelenme gösterdikleri (Grafik 2) ve buna bağlı bir alan paylaşımı yaptıkları bulgusu²⁰ söz konusu önermeyi teyit etmektedir.

Grafik 2: Dilencilerin Doğdukları Yerlere Göre Dağılımı (%)

¹⁸ Tekin, a.g.e., s. 571.

¹⁹ Bernichi, a.g.e., s. 51.

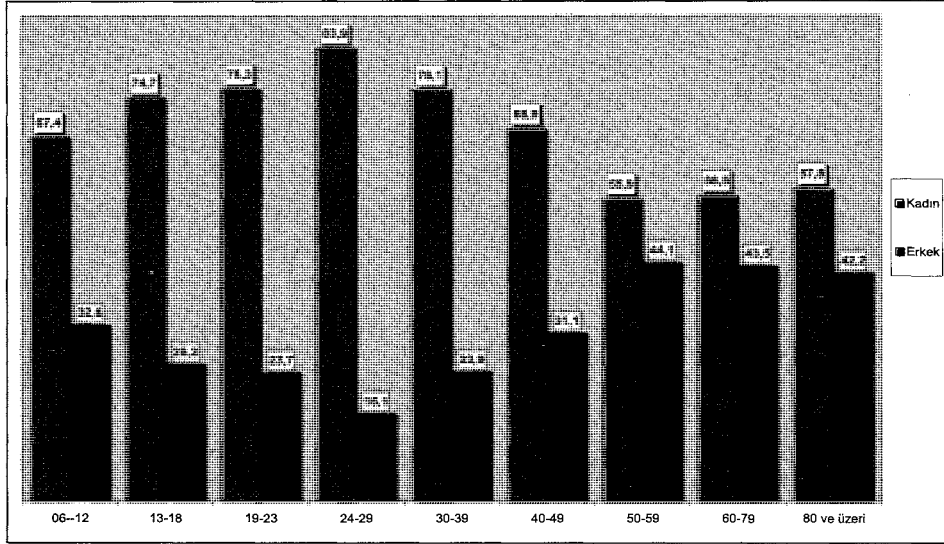
²⁰ Korkut Tuna & Suvat Parin, "Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Bir Kent Sorunu Dilencilik*, Ed.: S. Parin, İstanbul: İBB Zabıta Daire Başkanlığı Yay., 2007, s.155.

2000-2007 yılları arasında İstanbul'da kayıtlara geçen dilencilik vakası verilerine göre dilencilik yapanların % 69,4'ünü kadın, % 30,6'sını ise erkek dilenciler oluşturmaktadır. Tarihsel anlamda dilenci popülasyonu içinde kadın kategorisinde bir artış olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Dilencilik ilişkileri içinde değerlendirildiğinde, dilencilik eyleminin baskın figürleri olarak kadınların ön plana çıkmasının anlamlı olduğu görülmektedir. Kadın dilenci tipi, toplumsal alanda annelik rolünün bütün temsillerini ve söz konusu temsillerle bütünleşen mağduriyet psikolojisinin bütün detaylarını sonuç verecek biçimde sergilemektedir. Dilencilik farklı eylem biçimleri içinde annelik rolü özellikle çocuklu, yoksul, kimsesiz ve mağdur anne rolünün yarattığı etki dilencilik olgusunda güçlü bir mekanizma yaratmaktadır. Bu rolün yarattığı avantajlar dilenci popülasyonu içinde kadınlara oransal bir ağırlık kazandırmıştır.

Dilencilere ait yaş dağılımlarında kümelenmenin 19-23 (%10,6), 24-29 (%14,8), 30-39 (%21,0) ve 40-49 (%15,7) yaş dilimlerinde olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle dilencilerin yaş dağılımlarının 19-49 yaş dilimleri arasında yoğunlaşan bir grafiğe sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Zihinsel ve fiziksel olgunlaşma, emek anlamında üretici ve verimli bir evreye karşılık gelen bu yaş aralığında dilencilerin kümelenmiş olmasını Grafik 3'teki veriler eşliğinde değerlendirdiğimizde önemli çıkarımlar yapabileceğimiz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet açısından kadınların 19-49 yaş aralığında yüksek bir oran oluşturması, kadın dilencilerin annelik rollerini en iyi şekilde sergilediği/sergileyebileceği dönemlere karşılık gelmesinden kaynaklanmaktadır. Erkek dilencilerin bu yaş aralığında özürü ve hastalık durumları dışında topluma sunacakları bir argümanı olmadığı için söz konusu yaşlarda kadınlara göre daha düşük bir oran oluşturmaktadırlar. Erkek dilencilerin ise 40 ve üstündeki yaş dilimlerinde artarak belirginleşen yoğunlaşmalarını, söz konusu yaşlarda yaşlı ve güçsüz olduklarına ilişkin rollerini gerçekleştirebilecekleri pozisyonun oluşmasıyla açıklamak mümkündür. Dilencilerin malul ya da güçsüz olduklarına ilişkin olarak sergiledikleri davranışlar bir yanılsamaya işaret etmektedir. "Dilenci işi icabı, müstekreh kıyafetinin içinde iğrenç ve kokuşmuş bir pislikte yaşar; buna dayanabilmek için beden yapısı harikulade sağlamdır. Cezai müeyyideleri kaldırmız, bir kuvvet müsabası olarak tecrübe

ediniz, alil ve yaşlı görünür bir dilenciye, ayak dirediği zaman üç dört zabıta memuru yerinden kıpırdatamaz.”²¹

Grafik 3: Dilenci Grupların Cinsiyete Göre Yaş Dağılımları (%)

Dilencilik örgütlenmesinde ekonomik getiri sağlayan ve dilencilik eyleminin sürdürülmesinde etkili bir figür olan çocuk, aynı zamanda toplumsal platforma taşınan mağduriyet ve yoksulluk temsillerine gömülü dilencilik yapan annenin rolünü pekiştiren önemli bir enstrüman olarak işlev görmektedir. Toplumun anneliğe, özellikle de çocuklu mağdur ya da yoksul annelik biçimine karşı hassasiyetini iyi analiz eden ve bu rol setini topluma sunarak karşılığında kazanç sağlamak arayışında olan dilenciler için çocuk önemli bir yatırım aracı olarak işlem görmektedir.²² Bu tablo içinde yer alan çocuklar, genellikle anneye ihtiyaç hissedilen yaş aralığındaki küçük, hasta ve sakat rolünde olan çocuklardır. Fakat dilencilik sektörünün kullandığı çocuk kategorileri bunlarla sınırlı değildir. Bugün İstanbul kent merkezinde büyük bir sorun olarak kendini

²¹ Koçu, a.g.e., s.25.

²² ATO, a.g.e., s.3; Koçu, a.g.e., s.25.

gösteren okul yaşındaki sokak çocuklarının % 54,9 dilenerek geçimini sağlamaktadır.²³ Bu yaş aralığındaki çocuklar da bu sefer annesizlik ya da ailesizlik rolüyle toplumda kendilerini göstererek dilencilik yapmaktadırlar.

Dilencilerin kullandığı önemli stratejilerden birini de dilenme yöntemleri oluşturmaktadır. Dilenme biçimlerinde sergilenen davranış ve kullanılan figürler toplumsal duyarlılıkları kullanabilme beceri ve imkânlarını taşıyan, toplumsal algıyı derinden etkileyen, inandırıcılığı yüksek pozitivistik teknikler içermektedir. Hastalık raporlarıyla dolaşmak, annelik rolünü kullanmak, yaşlılık, sakatlık, sağır ve dilsiz tabelası taşımak, lösemili çocuk görüntüsü ile dolaş(tırıl)mak, sert ve soğuk iklim koşullarıyla tezat oluşturan kıyafetlerle dolaşmak, cam silmek, kâğıt mendil, yara bandı, kalem gibi karşılığı verildiği halde alınmayan ürünler satmak gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Dilencilerin toplumsal alanda mağdur ve yoksul olduklarına dair gösterdikleri ifşacı tavırlar ve kullandıkları inandırıcı teknikler; yaşadıkları mahalle, semt, konut bölgesi, aile ve kişisel yaşam konularında ketumluğa dönüşmektedir.

Dilencilerin sosyo-ekonomik yaşam dünyalarını gizlemek amacıyla devreye soktukları ketum olma, kamufle etme stratejisi kamusal alanda da sürdürülen önemli bir uygulamadır. Kamusal alana çıkan dilenci gruplar burada da kendilerini tanımlayıcı donelerin üstünü örtme eğilimi göstermektedirler. Dilencilerin para isterken insanlarla kurdukları iletişim birkaç kelimededen öteye geçmeyen bir monolog oluşturmaktadır. Hatta dilsiz ve sağır tabelası taşıyan dilencilerin sözcük kullanmadan söz konusu sınırlı iletişimi gerçekleştirmek amacıyla bu tür bir tekniğe başvurduklarını ileri sürmek mümkün görünmektedir. Yine bu bağlamda kamufleci bir tavrın devamı olarak dilenciler, zamansal ve lokal göndermeleri olmayan giyim tarzlarını tercih etmektedirler. Giyimdeki bu kural-dışılık cinsiyet, yaş, fiziki güç, sosyo-ekonomik konum ve aidiyet gibi tanımlayıcı parametreleri kamufle etmektedir.²⁴

Dilenci grupların sosyo-ekonomik yaşamlarına yerleşmiş bilinçli kapalılık ve belirsizlik durumu ile toplumsal hayattaki görünüşleriyle sınırlı gözlem ve bilgilerin yarattığı algı dilencilik yoksulluk ilişkisinde, dilencilüğün bir yoksulluk kategorisi olduğu yönünde güçlü bir bağ tesis etmektedir. Oysa bu çalışmadaki

²³ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, *Sokak Çocukları*(Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-8), İstanbul:İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., 2004, s.154.

²⁴ Nicole Martinez, *Çingeneler*, Çev.: Ş.Aktaş, İstanbul: İletişim Yay., 1992, s.104.

temel savımız dilencilik yoksulluk kategorisi olmadığı yönündedir. Bu açıdan dilencilik yoksulluk ilişkisini netleştirme anlamında şunları söylemek mümkündür:

- Yoksulluk beslenme, sağlık, eğitim, barınma gibi biyolojik ve toplumsal nitelikli temel gereksinimlerin yaşamsal sürekliliği sağlayacak asgari ölçünün altında seyretmesi durumuyla sınırları çizilen bir çerçeveye sahiptir.²⁵ Yoksulluk ekonomik, kültürel, siyasal, toplumsal çok sayıda alt bileşenlere sahip bir olgudur. Hemen her toplumda karşılaşılabilen yoksulluk olgusu, sosyo-ekonomik eşitsizliğin sonucunda bir *hal* olarak ortaya çıkmaktadır. Dilencilik, aktörlüğünü edilgen kılarak ya da güçsüz ve yoksul olduğu iddiasını güçlendiren davranışlar göstererek ekonomik güç kazanmaya çalışan kişilerin uğraşı olarak tanımlanmaktadır. Dilencilik bu anlamda bir *meslek* özelliği göstermektedir.²⁶
- Yoksulluk yetersiz üretim, yaşlılık, doğal afetler, krizler, ekonomik gerilemeler gibi dönemsel olarak değişebilen nedenlerden kaynaklanmaktadır.²⁷ Yoksulluğun oluşumunda sağlık problemleri, ailenin ekonomik büyüklüğü gibi kişisel yetersizliklerden ziyade makro toplumsal süreçlerin ve koşulların etkisi daha belirgindir. Dilencilik oluşum ve yaygınlaşmasında ise toplumsal tutumlar belirleyici bir etkiye sahiptir.²⁸ Dilencilerin yoksul oldukları yönündeki belirlenmişlik ve bunu çözmek amacıyla devreye giren toplumsal, kültürel ve dinsel tutumlar dilencilik yol açan en büyük nedenler olarak gösterilmektedir.
- Kişi sosyo-ekonomik pozisyonundaki gelişmelere bağlı olarak yaşam döngüsünün birkaç noktasında yoksulluğa batıp çıkabilir, dönemsel olarak *geçici yoksulluk halleri* yaşayabilir.²⁹ Yoksulların durumlarında yaşanan *değişimleri gözlemek mümkündür*. Yoksulluk, toplumsal ve kurumsal açıdan meşru karşılanan bir durumdur. Dilencilik tercihe bağlı ve getiri sağlayan bir yapı olduğu için *süreklilik* arz etmektedir.³⁰ Dilencilerin durumlarında yaşanan *değişimleri gözlemek kolay değildir*. Toplum

²⁵ Bryan Turner, *Eşitlik* Çev.: B.S. Şener, Ankara: Dost Kitabevi,1997, s.68.

²⁶ Doğan, *a.g.e.*,s.321.

²⁷ Turner, *a.g.e.*, s.67-68.

²⁸ Zekeriya Menak, "Allah Versin", *Beyaz Kale Dergisi*, Sayı:2, Mayıs-2006, s.5-7.

²⁹ Turner, *a.g.e.*, s.69.

³⁰ Erişim [<http://www.veyaa.com/archive/index.php/t-605.html>], Erişim Tarihi: 12.8.2007; Erişim [<http://www.gercekmedia.com/modules.php?name=News&file=article&sid=13931>], Erişim Tarihi:24.8.2007.

tarafından yoksullukla iç içe geçtiğinden dolayı meşru görülen bir tarafı olmasına rağmen resmi kurumlar açısından *meşru* görülmemektedir.

- Yoksulluk bireysel tezahürlerinden çok aile, topluluk ya da toplum gibi *kolektif* görünümlere sahip bir olgudur. Dilencilik, kendini genelde *bireysel* düzlemde kimsesiz çocuklu anne, kimsesiz/yok-sul/hasta/sakat çocuk ve yaşlı/sahipsiz erkek tipleriyle göstermektedir.
- Toplumsal aktörler, kişi ve kurumlar, yoksul olduğu iddia edilen kişi ya da kitlelerin yoksulluklarının derecesini belirleme noktasında onların yaşam koşullarını kontrol ederek yardımda bulunurlar. Bu açıdan bakıldığında *toplumdan yoksula doğru* uzanan bir ilişki biçiminin mevcut olduğu görülmektedir. Dilenci ise gerçek yaşam alanını ve yaşam biçimini gizleyerek toplumsal arenaya çıkmakta ve izole olmuş bu haliyle toplumsal aktörlerden yardım talep etmektedir. Burada da *dilenciden topluma doğru* bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir.
- Yoksulluğun tespitinde yetersiz de olsa sağlık, eğitim, gıda, giyecek, barınma gibi ekonomik ölçütler ile birlikte yoksulların kendi toplumsal konumlarına dair ifade ettikleri değerlendirmeler kullanılmaktadır.³¹ Dilenciler ise, toplumsal bağlamıyla ilişkisi belirsizler gösteren yoksulluk iddialarını yaşlılık, annelik, özürlülük gibi durumları kullanarak ispat etmeye yönelmektedir.
- Yoksula toplum tarafından yapılan para, giyecek, yiyecek, yakıt ve eğitim desteği gibi yardımlar belli ve gözlenebilir kalemlerden oluşmaktadır. Bu çerçevedeki bütün destekler *yardım* olarak anlam kazanmaktadır. Devletin sosyal politikaları kapsamında yoksullukla mücadelede gerçekleştirdiği aile yardımı, yaşlılık maaşı, şartlı nakit transferi gibi iyileştirmeler sosyal politikaların bir gereği olarak gerçekleşmektedir. Toplum tarafından dilenciye yapılan katkılar genellikle madeni parayla sınırlıdır. Bu çerçevedeki destekler de genellikle *sadaka* olarak anlam kazanmaktadır. Devletin sosyal politikalarında dilencilere yönelik bir iyileştirme kalemi yer almadığı gibi dilencilik eylemi suç olarak değerlendirilmektedir.
- *Yoksul aile* tamlaması toplumsal yaşamda olağan bir gerçekliğe işaret etmektedir. Bir bütün olarak ailenin yoksulluğunu ifade eden bu gerçekliğe her toplumda rastlamak mümkündür. *Dilenci aile* ise dilencilüğün sektörel

³¹ Necmi Erdoğan, "Yoksulları Dinlemek", *Yoksulluk Halleri*, Ed.: N.Erdoğan, İstanbul: İletişim Yay., 2007, s.15.

yönüne dikkat çeken bir anlamı yansıtmaktadır. Gerçek anlamda toplum yaşamında *zengin yoksullardan* söz etmek imkânsız iken, *zengin dilenciler* dilencililiğin gerçek doğasını anlama noktasında karşımıza çıkan somut bir gerçekliktir. Bunun yanında mevsimlik dilenci³², dilenci iratçısı³³, sabıkalı profesyonel dilenci³⁴ gibi adlandırmalar da dilencililiğin ekonomik alandaki sektörel yönünü ortaya koymaktadır.

Yazılı basının üçüncü sayfalarında yer alan ve görsel basının da zabıta ekipleriyle birlikte ekrana yansıttığı kareler dışında dilencilerin sosyo-ekonomik yaşam tarzlarına ilişkin ayrıntılı bilginin olmayışı bu yapının devamında çok önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Çünkü dilencililiğin arka planına dair yetersiz enformasyon ve toplumsal algıda yer edinmiş çizgisi, dilencilerin yoksulluk araçlarını kullanarak varlıklarını sürdürme arayışında eşgüdümlü güçlü bir dinamik oluşturmaktadır. Katrilyonluk bir sektör niteliği taşıyan dilencililiğin³⁵ aktif üyelerinin Türkiye’de en yaygın olduğu yerlerin başında gelen Adana’da kaymakamlık yapmış bir mülki amirin dilencilere ilişkin ifadeleri bu yapının arka planı hakkında genel değerlendirmeleri yansıtmaktadır: “[Köylüler] dilendikleri paraları torbalarla köye getiriyor, ütüleyip sayıyor ve bankalara yatırıyorlardı. Köydekileri dilenmekten vazgeçirmek için çok uğraştığını belirten [kaymakam] şunları söyledi: “Köye giriş çıkışları kontrol altına aldık. Kim nereye giderse, muhtarı bilgilendirme zorunluluğu getirdik.” [Dilenciler] : “Bizi nasıl engelleyeceksiniz? Toroslar’da sakat çocuk bırakmadık. Ailelerine ayda 500 milyon lira verip kiralyoruz” dediler. Tarım, tavukçuluk, arıcılık kursları düzenledik. Maalesef, hedefimize ulaşmadan ayrıldık.”³⁶

Emniyet ve Vergi Dairesi kayıtlarına göre çok sayıda petrol istasyonuna sahip Adana’nın Turgutlu köylüleri yaşam şartlarındaki değişmelere kayıtsız bir şekilde dilencililiği sürdürmektedirler.³⁷ Dilencililiğin yoksullukla özdeşleşmiş

³² Göktaş, *a.g.e.*, s.53.

³³ Koçu, *a.g.e.*, s.26.

³⁴ Bernichi, *a.g.e.*, s.50.

³⁵ ATO, *a.g.e.*, s.1.

³⁶ Erişim [<http://www.gercekmedia.com/modules.php?name=News&file=article&sid=13931>], Erişim Tarihi: 24.8.2007

³⁷ Şükran Özçakmak, “Dilenciler Hanedanı”, Erişim [<http://www.milliyet.com.tr/2004/11/01/guncel/axgun01.html>], Erişim Tarihi: 25.12.2007.

yanılsama içeren kimliği yukarıda belirttiğimiz gibi dilencilerin yaşam biçimlerini sürdürmelerinde en önemli faktör olmaktadır.

Sonuç

Biçimsel açıdan yoksulluk evrenine ait motifler kullanması nedeniyle parazitli bir forma sahip dilencilik kalıbı yoksulluğun biçimsel koşullarını, kostümlerini ve dil araçlarını kullanarak yoksulluğun alt kategorisi olduğu yönünde yanılsamalara yol açmaktadır. Bir mesleğin icrası sermaye, yetenek-beceri ve bilgi birikimi üzerinden yürütülmektedir. Dilencilik mesleği de aynı parametreler üzerinden yani yoksulluk ve mağduriyet sermayesi üzerinden annelik, yaşlılık, özürlülük, hastalık gibi rolleri ortaya koyan yetenek ve becerilerle, bu ağır oluşumunu ve sürekliliğini sağlayan geri plandaki tecrübe ve rasyonel bilgi birikimiyle desteklenerek yürüyen bir sektör özelliği göstermektedir.

Dilencilik sektörü, sektörün istihdam ettiği figüranlar, dilencilere yaşam kapısı aralayan toplumsal kanallar, dilencilerin günlük devingenlik haritaları, günlük işlem hacimleri, tasarruf biçimleri, dilencilik zamanı dışındaki yaşam tarzları, aile yapıları, eğitim düzeyleri gibi çok bilinmeyenli bir denkleme denk gelmektedir. Burada yapmaya çalıştığımız çok bilinmeyenli bu denklem içinde dilencililiğin, yoksulluk dünyasına yerleşmiş ve aynı familyadan olduğu yönündeki tufeyli görüntü, tavır ve davranışlarını yoksulluk kimliğinden ayırtmak; toplumsal ve ekonomik birçok soruna yol açan söz konusu siyamlık durumuna açıklık getirmekle sınırlı bir çabadır. Sonuç olarak dilencilik olgusu ile yoksulluk arasında varolan sathi benzerlik ve yakınlıklar, detaylara inildiğinde, farklılaşan anlam kodlarına sahip kategoriler olarak belirginlik kazanmaktadır.